

PADİŞAHLARIN CARIYELERLE EVLENMESİ

*Ferhat Şen

Özet

Geçen yüzyılın başlarında yasaklanan kölelik, asırlar boyunca farklı kültür ve coğrafyalarda hayatın bir gerçeği olarak süregelmiştir. Osmanlı sarayında yer alan erkek köleler devşirme sistemi içerisinde devlet adamı olarak yetiştirildiği gibi kadın köleler ise haremde bulundurulmuşlardır. Bu cariyelerin içerisinde seçilenler padişahın eşi ya da aile hayatı yaşadığı cariyesi olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Padişah, harem, cariye, İslam hukuku

THE MARRIAGE OF OTTOMAN SULTANS WITH CONCUBINES

Summary

Slavery, banned at the beginning of the last century, has been a reality of life in different cultures and geographies. The male slaves in the Ottoman were raised as statesmen in state and female slaves (concubines) were kept in the harem. Those chosen from among these concubines were the sultan's wife or wife.

Key words: Sultan, harem, concubine, Islamic law

Giriş

Kölelik İslamiyetten önceki Araplarda, Yunan, Roma, Babil, Mısır gibi eski kavimlerde de vardı. Araplarda bir kimse borçluluk ve kumar sebebi ile köleleştirilebilirdi. Araplar cariyelerden olan çocukları da köle sayarlar, ancak çocuk zeki ve kabiliyetli olursa evlat olarak tanınırlardı. Ayrıca Araplarda köle azat etmek çok fazla görülmezdi.

İslam Hukukunda Kölelik

İslamiyet kölelikle ilgili eskiden kalan ağır hükümleri hafifletmiş ve aşama aşama köleliği kaldırmayı hedeflemiştir.¹ Bunun için köle azat etme kolaylaştırılmış, çeşitli günahlara kefaretiler olarak köle azat edilmesi kabul edilmiş, köleliğin sebepleri azaltılmıştır. İslamiyette köleliğin sebepleri; savaş², bir kölenin başkasından doğan çocuğu olmaktır. Kumar ve borç sebebi ile kölelik yoktur.³

Kölenin mali haklar bakımından ehliyeti mevkuf yani askıdadır. Kölenin mülkiyet hakkı yoktur. Dolayısıyla mal sahibi olamaz. Efendisi izin vermediği sürece hiçbir hukuki işlem yapamaz. Ancak efendisi vekalet vererek köleyi vekil tayin edebilir. Köle sahibi tarafından hukuki işlem yapmaya izinli olabilir. Bu takdirde tam ehliyetli olur ve kendisine mezun köle denir. Mezun kölenin faaliyetlerinden doğacak maddi sorumluluk efendisine ve kendisine ait olur. Köle bu borç için satılabilir ya da sahibi isterse bu borcu ödeyebilir. Borcun ödenmeyen kısmı kalırsa köle azad edildiğinde bu borç kendisinden talep edilebilir.⁴

Köle evlenme ehliyetine sahiptir, ancak bu evlilik için sahibinin izni gerekir. Yani sahibi izin verene kadar evlilik askıdadır. Çünkü evliliği sahibine maddi külfet getirir. Ancak boşanmak için izin almasına gerek yoktur. Bir cariye, efendisi olmayan hür bir erkekle evlenebilir ve hür bir kadın başkasının kölesi ile evlenebilir. Bu evlilikler köleliği ortadan kaldırmaz, ancak efendisi kölesi üzerinde istifraş (odalık) hakkını kullanamaz.⁵

Köle işlediği had suçlarının bölünebilir nitelikte olanlarının yarısı ile cezalandırılır. Kastan adam öldürme suçundan dolayı kısas edilebilir. Diğer suçlardan dolayı diyet ödemesi gerektiğinde, kendi değeri kadar sorumludur. Kölenin kastan öldürülmesi halinde kâtili kısas

*Araştırmacı.

¹ Ayet ve hadislerde kölelere iyi davranılması, işkence ve kötü muamelede bulunulmaması emredilmektedir. "Allah kulluk edin. Ana-babaya, akrabaya, yetim ve öksüzlere, çaresizlere, yakın ve uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolda kalmışta, maliki olduğunuz kişilere iyi ve güzel davranın" (Nisa 36); "Onlar (köleler) sizin din kardeşlerinizdir. Allah onları sizin elleriniz altına (emâneten) vermiştir. Onlara kendi yediğinizden yedin! Kendi giydiğinizden giydirin! Onlara yapamayacakları şeyleri yüklemeyin!" buyurdular. (Buhârî, İman 22, İtk 15, Edeb 44; Müslim, Eymân, 38, 39, 40; Ebû Dâvud, Edeb 133; Tirmizî, Birr 29) ; "Ashâbım! Hastaları ziyâret edin, açları doyurun, elinizin altındaki köleleri saliverin." (Buhârî, Et'ime 1, Cihâd 171, Merdâ 4); "Kim bir mü'min köleyi âzâd ederse, Yüce Allah onun huzuruna karşılık âzâd edenin bir uzvunu cehennem ateşinden âzâd eder." (Buhârî, Keffârât 6, İtk 1; Müslim, İtk 21-24; Tirmizî, Nüzür 14, 19); "Kim kölesine tokat atarsa veya onu döverse, keffâreti o köleyi âzâd etmesidir." (Müslim, Eymân 29); "Rasûlullah (s.a.s.)'in ölmezden önce söylediği en son sözü: 'Namaz, namaz! Ellerinizi sahip olduğunuz köleler hususunda Allah'tan korkun!' oldu." (Ebû Dâvud, Edeb 133; İbn Mâce, Vesâyâ 1.

² Osmanlı Devleti 1856 Paris Anlaşması ile Avrupa Devletler Cemiyeti'ne girmiş ve imzaladığı anlaşmalar ile savaşın kölelik sebebi olması hali sona ermiştir. Yine bu anlaşmalara göre köle ticareti yasaklanmıştır.

³ Sabri Şakir Ansay, Hukuk Tarihinde İslam Hukuku, 1958, s. 78.

⁴ Ansay, İslam Hukuku, s. 80.

⁵ Ansay, İslam Hukuku, s. 80.

PADİŞAHLARIN CARIYELERLE EVLENMESİ

edilir.⁶ Köle muhsan olmadığı için zina etmesi halinde recm cezası verilmez, hür bir kimseye vurulanın yarısı kadar sopa (celde) vurulur. Şarap içme ve zina iftirasında da hür kimseye verilen cezanın yarısı ile cezalandırılır.⁷

Kölenin dini sorumlulukları hür kimselerden hafiftir. Cemaat, Cuma, bayram namazı, kurban, zekât, hac ve tam tesettür ile sorumlu değildir.⁸

Padişahlar ve Cariyeler

İlk dönem padişahları genellikle komşu beylik ve devletleri yöneten hanedanlara mensup prenseslerle ya da komşu Hristiyan devletlerinin prensesleri ile evlenirlerdi. Orhan Gazi, Kantakuzinos'un kızı Prenses Holofera ile, I. Murad, İmparator Emmanuel'in kızı ile, Yıldırım Bayezid, Kütahya Germiyan hükümdarı Süleyman Şah'ın kızı, bir Bizans prensesi, Sırp Despotu'nun kızı ve son olarak da Aydınöğlü İsa Bey'in kızı Hafsa Hatun ile evlenmişti.⁹ Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren Osmanlı padişahları hür kadınlar yerine cariyelerle evlenmeyi tercih etmişlerdir. Fatih devlet yönetimini köle asıllı idarecilere bıraktığı gibi aynı gerekçelerle padişah haremının de cariyelerden oluşmasını istemiştir.

Hür kadınlarla evlenmek yerine cariyelerle aile hayatı yaşamak Fatih döneminden itibaren bir harem geleneği halini almıştır. Bu dönemden itibaren birkaç istisna dışında bütün padişahlar cariyelerle karı koca hayatı yaşamıştır. Sadece II. Bayezid, Karamanoğlu Nasuh Bey'in kızı Hüsnüşah Hatun'la ve Genç Osman, Şeyhülislam Esad Efendi'nin kızı Akile hanım ile evlenmiştir. Fatih'in tahta geçmeden önce Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun ile evlenmesi ise önceki döneme ait bir evlilik olduğu için istisna sayılmaz.

Padişahların hür kadınlar yerine cariyelerle evlenmelerinin çeşitli sebepleri vardır. İlk olarak başka hanedana mensup bir kadın ile evlenmek devletin bekası için önemli bir tehdit unsurudur. Tarihte pek çok devlet hanedana alternatif olarak ortaya çıkan ve hanedanın

⁶ "Kölesini öldüreni öldürürüz; onun burnunu, kulağını kesenin burnunu, kulağını keseriz ve onu iğdiş eden iğdiş ederiz." Buhârî, İlim 39, Cihad 17, Diyât 24, 31; Ebû Dâvud, Diyât 7, 11, 147, hadis no: 4515-4518; Tirmizî, Diyât 18, hadis no: 1414; Nesâî, Kasâme 9.

⁷ Ansay, İslam Hukuku, s. 80 vd.

⁸ Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku, İstanbul 2008, s. 407; Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, çev: Baha Arıkan, Kitabevi, c. 2, s. 342.

⁹ İlber Ortaylı, Osmanlı Sarayı'nda Hayat, İstanbul 2011, s. 149.

imkanlarını kullanarak palazlanan aristokrat ailelere mensup kişiler tarafından yıkılmıştır. Fatih ve diğer Osmanlı padişahları bunu çok iyi bildikleri için Osmanlı hanedanına alternatif olarak ortaya çıkabilecek bir aristokrat ailenin gelişmesine fırsat vermemişlerdir. Devşirme sistemi ve haremın cariyelerden oluşması buna engel olmak için gerçekleştirilmiştir. Padişahlar devleti kayınbiraderlerin, yeğenlerin, dayıların ve amcaların zararlarından korumak için cariyelerle evlenmeyi tercih etmişlerdir. Çünkü saraydan başka gidecek kapısı olmayan ve sahip olduğu her şeyi saraydan kazanmış olan cariyelerin devlete ihanet etmesi mümkün değildir.

Cariyelerle evlenmenin bir sebebi de fetihlerden sonra bölgede Müslüman beylik ve devletin kalmamış olması dolayısıyla evlenilecek başka bir hanedan mensubunun bulunmamasıdır. Her ne kadar İran'da Safeviler bulunsa da Osmanlılar onlarla ilişkilerinde her zaman mesafeli olmuşlardır.

Padişahların Aile Hayatı Yaşadıkları Cariyeler

Padişahların karı koca hayatı yaşadıkları cariyeler kadın efendiler, ikballer, gözdeler, peykler ve has odalıklar olarak farklı şekilde isimlendirilmektedir. Kadın efendiler, padişahların nikah akdi ile padişah eşi yaptıkları cariyelerdir. Hürrem Sultan bu şekilde Kanuni Sultan Süleyman'la nikahlanarak kadın efendi olmuştur. Kadın efendilerin bir gurubu ise nikah akdi olmadan padişahın karı koca hayatı yaşadığı ve kendisinden çocuk sahibi olduğu cariyelerdir. Bu cariyelerden doğan çocuklar hür oldukları gibi, anneleri de kocalarının ölmesi ile özgürlüklerine kavuşmaktadırlar. Bunlara ümmü veled cariye adı verilmektedir. İkballer ise padişahın karı koca hayatı yaşadığı ancak çocuk doğurmamış olan cariyelerdir. İkballer çocuk doğurduklarında kadın efendi olurlardı. Gözdeler, peykler ve has odalıklar ise padişahların kadın efendi ve ikballer dışında karı koca hayatı yaşadığı cariyelerdir. Haremde yer alan cariyelerden padişahla aile hayatı yaşayanlar bu şekilde isimlendirilmektedir. Bununla birlikte Osmanlı padişahları içerisinde aynı anda dört beş kadınla karı koca hayatı yaşayanların sayısı çok azdır.¹⁰

¹⁰ Ahmed Akgündüz/Said Öztürk, Bilinmeyen Osmanlı, İstanbul 1999, s. 112 vd.

PADİŞAHLARIN CARIYELERLE EVLENMESİ

Cariyelerle Aile Hayatı Yaşamının Hukukî Yönü

Padişahların haremlerini hür kadınlar yerine cariyelerden oluşturmaları hukuka uygundur. İslam hukukuna göre cariyelerle nikah akdi yaparak veya nikahlamadan evlilik hayatı yaşanabilir. Konuyla ilgili ayet-i kerimede "Onlar namuslarını korurlar, sadece eşleri ve cariyeleri ile ilişki kurarlar. Çünkü bunu yapanlar ayıplanmazlar." buyurulmaktadır.

Kölelik İslam dininin getirdiği bir kurum değildir. Çok eski çağlardan beri dünyada kölelik uygulaması bulunmaktaydı ve ancak 1926 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kesin olarak yasaklanmıştı. Buna rağmen günümüzde halen köle olarak çalıştırılan insanlara rastlanabilmektedir. İslamiyetin ilk dönemlerinde dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Arabistan'da da köleler bulunmaktaydı. İslamî hükümlerin tedriciliği yani aşama aşama kabul ettirilmesi ilkesine göre kölelik bir anda yasaklanmamış, kölelere tanınan haklarla birlikte yavaş yavaş kaldırılması amaçlanmıştı. Bu açıdan İslam dünyasındaki kölelik ile dünyanın başka yerlerindeki kölelik arasında çok büyük farklar vardı. Başka yerlerdeki köleler her türlü haktan mahrum olarak perişan bir şekilde yaşarken İslam ülkelerindeki köleler Müslüman ailelerin bir ferdi gibi görülmekte ve her fırsatta özgürlüklerine kavuşturulmaya çalışılmaktaydı.

Osmanlı ülkesindeki kölelerin durumu yukarıda anlatıldığı gibiydi. Cariyeler savaşlar, hediye olarak gönderilme, satın alma gibi çeşitli yollarla saraya getirilmiş köle statüsündeki kimselerdi. Padişahlar yukarıda anlatıldığı gibi çeşitli gerekçelerle özellikle Fatih döneminden itibaren hür kadınlar yerine köle asıllı olan cariyelerle aile hayatı yaşamayı tercih etmişlerdi. Bu cariyeler içinde çok azı ise padişahlar tarafından nikahlanmıştı.

İslam hukukunda Hanefi hukukçulara göre hür bir kadınla evlenme imkanı olan erkeğin cariyelerle evlenmesi sahih değildir. Bazı Hanefilere göre ise mekruhtur. Ancak hür kadınla evlenme gücü ve imkanı olmayanların cariyelerle evlenmesi caizdir. Kuvvetli olan görüşe göre bir erkek daha önce hür bir kadınla evlenmemişse ehl-i kitap veya Müslüman bir cariye ile evlenebilir. Bu kişi hür bir kadınla evlenme imkanına sahip olsa da cariye ile yaptığı evlilik sahih ve caizdir. Hür bir kadınla evli olan hür bir erkeğin cariye ile evlenmesi ise sahih değildir. Çünkü Hz. Peygamber aleyhisselatü vesselam "Hür bir kadın üzerine cariye ile evlenmek sahih olmaz" buyurmuşlardır. İmam Malik hür kadının rızası varsa cariye ile evlilik caizdir derken, İmam Şafii ise kocanın köle olması halinde cariye ile evlenmenin caiz olduğu görüşündedir.¹¹

¹¹ Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, c. 1, İstanbul 1991, s. 112 vd.

Sonuç

Padişahlar içerisinde cariyelerle nikahlananlar yukarıdaki yer alan hakim görüşe göre bunu yapmışlardır. Yani bir erkek daha önce hür bir kadınla evlenmemişse ehl-i kitap veya Müslüman bir cariye ile evlenebilir. Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan ile Sultan İbrahim'in de Telli Haseki ile evliliği böyledir.

Diğer padişahlar ise aralarında nikah akdi olmadan cariyelerle aile hayatı yaşamışlardır. Buna istifraş hakkı adı verilmektedir. Bu durumda birden fazla evlilik ile ilgili sınırlamalar söz konusu olmamaktadır. Yine istifraş hakkı ile, birlikte olunan cariyelere kocalarından miras düşmemektedir. Bu tür cariyelerin örtünmeleri hür kadınlar gibi değildir ve iddet süreleri hürlerin yarısıdır.¹²

Kaynaklar

- Akgündüz Ahmed / Öztürk, Said Bilinmeyen Osmanlı, İstanbul 1999.
Akgündüz, Ahmed Osmanlı Kanunnameleri, c. 1, İstanbul 1991.
Ansay, Sabri Şakir Hukuk Tarihinde İslam Hukuku, 1958.
Buhârî, Et'ime^[1] 1, Cihâd 171, Merdâ 4.
Buhârî, İlim 39, Cihad 17, Diyât 24, 31.
Buhârî, İman 22, Itk 15, Edeb 44.
Buhârî, Keffârât 6, ^[1]Itk 1.
Ebû Dâvud, Edeb 133
Ebû Dâvud, Edeb 133.
Ebû Dâvud,^[1]Diyât 7, 11, 147, hadis no: 4515-4518.
Ekinci, Ekrem Buğra Osmanlı Hukuku, İstanbul 2008.
İbn Mâce, Vesâyâ 1.
Müslim, Itk 21-24.
Müslim,^[1]Eymân, 38, 39, 40.
Nesâî,^[1]Kasâme 9.
Ortaylı, İlber Osmanlı Sarayı'nda Hayat, İstanbul 2011.
Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, çev: Baha Arıkan, Kitabevi, c. 2.
Tirmizî, Birr 29.
Tirmizî, Diyât 18, hadis no: 1414.
Tirmizî, Nüzür 14, 19.

¹² Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, s. 113.